

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПОЛІТИКИ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

ОЛЕНА ВОЛОСАТИХ,

Донецька обласна рада, заступник начальника управління

У публікації розглянуто особливості взаємодії суб'єктів політики зайнятості і їхній вплив на формування й реалізацію такої політики в Україні. Виявлені основні проблеми, надані рекомендації стосовно підвищення ефективності взаємодії суб'єктів політики зайнятості. Показана тенденція до збільшення кількості суб'єктів, задіяних у процесі реалізації політики зайнятості на державному рівні. Обґрунтована необхідність урахування регіональних особливостей проведення політики зайнятості та шляхи вирішення цієї проблеми.

Ключові слова: політика зайнятості, суб'єкт, об'єкт, взаємодія.

Постановка проблеми. Формування й реалізація політики зайнятості відбувається на ринку праці в умовах диспропорцій між попитом і пропозицією. Активізація дій щодо реалізації основних напрямів політики зайнятості з боку її суб'єктів забезпечить поліпшення ситуації у сфері зайнятості й надасть можливість збалансувати ситуацію на ринку праці за рахунок оптимізації взаємозв'язків між суб'єктами політики зайнятості.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання оптимізації кількості суб'єктів політики зайнятості вивчається в працях багатьох науковців. Становлення системи соціального, державно-приватного партнерства і взаємовідносин державних структур та бізнесу розглядають В. Д. Базилевич, Н. Б. Болотіна, В. С. Васильченко, О. А. Грішнова, В. Єременко, В. О. Протопопова, Г. І. Чанишева, В. Г. Варнавський, С. В. Грицай, С. Д. Дансаранова, М. Г. Завельський та ін. Вони, зокрема, наголошують на необхідності використання досвіду інших країн щодо організації державно-приватного партнерства, необхідності залучення до вирішення проблем у сфері зайнятості громадських структур, професійних об'єднань, союзів та асоціацій, що спричинило збільшення кількості суб'єктів політики зайнятості. Уважається, що консолідація зусиль більшості владних структур у сукупності із соціальними партнерами дозволить забезпечити скорочення чисельності безробітного населення. Водночас розвиток соціального партнерства вплинув на збільшення кількості суб'єктів політики зайнятості.

Мета статті - дослідити особливості формування політики зайнятості в Україні шляхом проведення аналізу кількості суб'єктів політики, задіяних у реалізації основних напрямів, та визначити особливості їхньої взаємодії.

Виклад основного матеріалу. В Україні державна політика зайнятості направлена на впровадження активних заходів впливу на ситуацію у сфері зайнятості населення, що передбачає розробку програм зайнятості. Ураховуючи складну соціально-економічну ситуацію в країні, а також негативні демографічні тенденції, зауважимо підвищення ролі

суб'єктів політики зайнятості в її формуванні й відповідальності за отримані результати.

Розглянемо поняття "суб'єкт" та "об'єкт" політики зайнятості. Аналіз дефініцій поняття "політика зайнятості" та чинних нормативно-правових актів дозволив виділити такі чотири групи суб'єктів політики зайнятості: владні структури, населення, суб'єкти господарювання, організації "третього сектора" (громадські, політичні, професійні, галузеві).

До владних структур належать: держава [1, с. 6] (органи державної влади: Міністерство соціальної політики України, Державна інспекція з праці, Державна служба зайнятості; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, їхні структурні підрозділи [2]), уряд [3, с. 21]; Державна служба зайнятості. Владні структури можна розділити на такі, що за характером покладених на них функцій належать до прямої компетенції та непрямої компетенції. Владні структури прямої компетенції за характером повноважень здійснюють координацію, регулюють, забезпечують, діагностують, контролюють, прогнозують, проектують, висвітлюють у засобах масової інформації ситуацію у сфері зайнятості населення в цілому на відповідній території, а владні структури непрямої компетенції за характером повноважень лише сприяють, забезпечують, діагностують, контролюють, інформують реалізацію заходів із розв'язання проблем у сфері зайнятості населення в межах своєї компетенції. Зайнятість населення опосередковує соціально-економічні процеси, відповідно діяльність владних структур непрямої компетенції якоюсь мірою залежить від ситуації у сфері зайнятості, і навпаки, діяльність владних структур непрямої компетенції опосередковано впливає на ситуацію у сфері зайнятості. До владних структур непрямої компетенції належать інші міністерства, центральні органи влади та їх структурні підрозділи, у тому числі й навчальні заклади (рис. 1).

При владних структурах створюються громадські дорадчі структури з метою взаємодії влади й громадськості. Наприклад, Національна тристороння соціально-економічна рада, утворена за пропозицією всеукраїнських профспілок, об'єднань роботодавців та Кабінету Міністрів України як консультативно-дорадчий орган при Президентові України

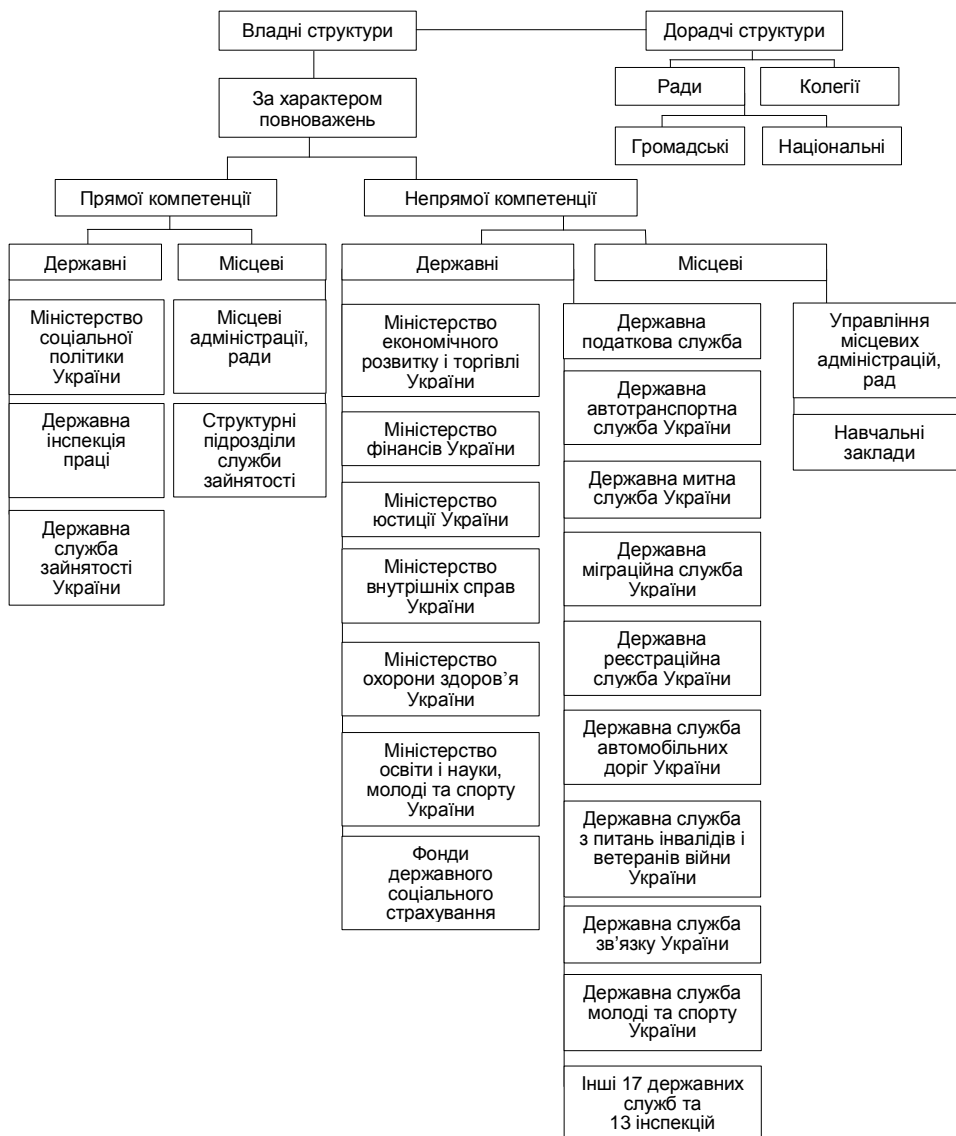

Рис. 1. Владні структури як суб'єкти політики зайнятості.

з представників Кабінету Міністрів України, всеукраїнських професійних спілок та їх об'єднань, всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців. Національна рада має тристоронню структуру представництва сторін соціального діалогу: по 22 представники від уряду, всеукраїнських профспілок та їх об'єднань, всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців. Очолюють Раду три співголови, які одночасно є координаторами сторін. Мета діяльності - підвищення ролі професійних спілок та організацій роботодавців та їх об'єднань у формуванні економічної та соціальної політики держави; подальший розвиток соціального діалогу як одного з головних чинників забезпечення соціальної стабільності, розвиток громадянського суспільства, запобігання суспільним конфліктам. Також громадські ради формуються при міністерствах.

З кожним роком кількість владних структур, задіяних у розв'язанні проблем у сфері зайнятості, збільшується. Наприклад, кількість структур, що працюють над реалізацією напрямку політики зайнятості "Робочі місця на конкурентоспроможних підприємствах", із кожним роком змінювалась і становила в 1997-2000 роках - 11, у 2001-2004 роках -

2, у 2005 році - 11, у 2006-2009 роках - 10, у 2010-2011 роках - 15 відповідальних. Відповідна ситуація складається з визначенням відповідальних і за іншими напрямками реалізації політики зайнятості. За напрямом "Розвиток трудового потенціалу" коливання у визначенні відповідальних від 4 у 1997-2000 роках до 14 у 2006-2009 роках; за напрямом "Сприяння забезпеченню повної і продуктивної зайнятості" від 6 у 2001-2004 роках до 16 у 2006-2009 роках. Необхідно відзначити, що серед визначених відповідальних за реалізацію напрямів політики зайнятості не всі мають прямий вплив на ситуацію у сфері зайнятості. Таким чином, по-перше, відбувається пошук важелів впливу на ситуацію у сфері зайнятості з боку держави. По-друге, слід констатувати значний негативний вплив безробіття населення на всі сфери діяльності. По-третє, утручання органів влади у вирішення питань, у тому числі через важелі політики зайнятості, свідчить про неспроможність ринкових механізмів ефективно впливати на ситуацію. По-четверте, збільшення впливу з боку владних структур на відносини між населенням і суб'єктами господарювання направлено на врегулювання ситуації не лише у сфері зайня-

тості, а й опосередковано в інших сферах діяльності. По-п'яте, збільшення кількості структур, задіяних у реалізації програм зайнятості, пов'язано також із розвитком соціального партнерства, удосконаленням системи підготовки кадрів відповідно до потреби, реформами у Збройних Силах України, вугільній галузі тощо. Збільшення кількості задіяних владних структур відбулось не лише на державному рівні, а, урахувавши механізм розробки програм зайнятості, і на регіональному (територіальному) рівні. З огляду на кількість адміністративно-територіальних одиниць в Україні (а це 490 районів, 459 міст, 118 районів у містах, 885 селищ міського типу, 28471 сільських населених пунктів станом на 1 січня 2010 року), можна стверджувати, що збільшення кількості владних структур, які долучаються до реалізації політики зайнятості, ускладнює процес взаємодії між усіма учасниками процесу.

Структура суб'єкта політики зайнятості населення являє собою: працівників [2] (громадяни [1, с. 6]), що працюють за наймом на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) на підприємствах, в установах й організаціях, незалежно від форм власності, у міжнародних та іноземних організаціях в Україні й за кордоном; громадян, які самостійно забезпечують себе роботою (підприємці, особи, зайняті індивідуальною трудовою діяльністю, творчою діяльністю, члени кооперативів, фермери та члени їхніх родин, що беруть участь у виробництві, а також члени особистих сільських господарств); осіб, які обрані, призначені або затверджені на оплачувану посаду в органах державної влади, управління та громадських об'єднаннях; які проходять службу в Збройних Силах України, Службі безпеки України, Державній прикордонній службі України, військах внутрішньої та конвойної охорони й цивільної обо-

рони України, органах внутрішніх справ України, інших військових формуваннях, створених відповідно до законодавства України, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, які несуть альтернативну (невійськову) службу, службу в органах державної безпеки та внутрішніх справ; проходять професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації з відривом від виробництва; навчаються в денних загальноосвітніх школах і ВНЗ; громадян інших країн, які тимчасово перебувають в Україні, працюють і виконують функції, не пов'язані із забезпеченням діяльності посольств і місій; інші категорії зайнятого населення; безробітних і тих, хто шукає роботу (у тому числі не мають професії (спеціальності); працювали не за основною професією понад 12 місяців); громадян, які втратили роботу й заробітну плату; іноземних громадян; працездатне населення [10, с. 7], у тому числі осіб, що потребують соціального захисту й не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці (жінки, які мають дітей віком до шести років; одинокі матері, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дітей-інвалідів; молодь, яка закінчила або припинила навчання в середніх загальноосвітніх школах, професійно-технічних або вищих навчальних закладах, звільнилася зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби і якій надається перше робоче місце, діти (сироти), які залишилися без піклування батьків, а також особи, яким виповнилося п'ятнадцять років і які за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, можуть, як виняток, прийматися на роботу); осіб передпенсійного віку; осіб, звільнених після відбуття покарання або примусового лікування; інвалідів, які не досягли пенсійного віку [2]); трудові ресурси [4, с. 7], робоча сила) (рис. 2).

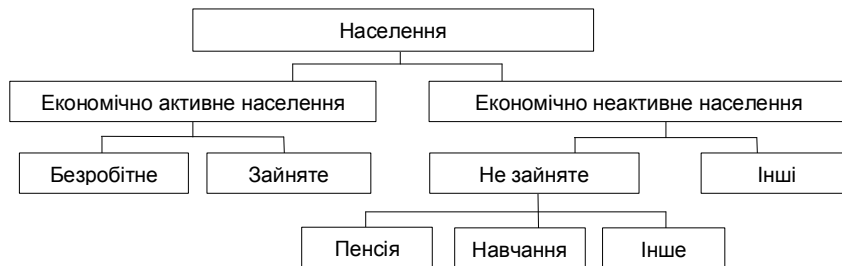

Рис. 2. Населення як суб'єкт політики зайнятості.

Необхідно відзначити, що не всі перераховані категорії беруть участь у виробництві суспільно-корисного продукту і, відповідно, не можуть бути визначені як зайняте населення. Наприклад, варто виключити з категорії зайнятого населення осіб, які проходять професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації із відривом від виробництва, та тих, які навчаються у вищих навчальних закладах на денному відділенні. Зазначені особи не враховуються державою такими, що мають потребу в праці через установлені стипендії, але з розвитком платної форми навчання більшість із зазначених осіб не отримують стипендії і знаходяться на утриманні батьків. Зазначені особи в разі їхньої готовності приступити до праці й наявності відповідних навичок і здоров'я повинні вважатися безробітними.

Міжнародною організацією праці рекомендована система класифікації, відповідно до якої населення поділяється на економічно активне та економічно неактивне.

Економічно активне населення за методикою Міжнародної організації праці - це частина населення, особи обох статей віком 15-70 років, які займаються економічною діяльністю або шукають роботу й готові приступити до неї, тобто класифікуються як зайняті або безробітні. Кількісно ця група населення складається із зайнятих економічною діяльністю і безробітних, які на цей момент не мають роботи, але бажають її одержати. В Україні з початку 2000 року кількість економічно активного населення скоротилась на 779,2 тис. осіб, або на 3,4 %. За останні п'ять років чисельність економічно активного населення знизилась на 0,9 %, або на 193,8 тис. осіб [5].

Економічно неактивне населення за методикою Міжнародної організації праці - це частина населення осіб обох статей віком 15-70 років, які не можуть бути класифіковані як зайняті або безробітні. До економічно неактивного населення належать особи, які зайняті навчанням (учні, студенти, курсанти, які навчаються в денних навчальних закладах); особи, які

одержують пенсію (за віком, на пільгових умовах, у зв'язку з інвалідністю); особи, зайняті веденням домашнього господарства, доглядом за дітьми, хворими родичами; особи, які не можуть знайти роботу й припинили її пошук; інші особи, яким немає необхідності працювати і які мають інші джерела доходу. В Україні з початку 2000 року кількість економічно неактивного населення скоротилась на 742,9 тис. осіб, або на 5,6 %. За останні п'ять років чисельність економічно неактивного населення скоротилась на 7,1 % [5; 6]. Необхідно зазначити, що за останні десять років кількість пенсіонерів скоротилась з 52,5 тис. осіб у 2001 році до 48,8 тис. осіб у 2010 році, а кількість осіб, зайнятих у домогосподарстві, які перебувають на утриманні, навпаки, збільшилась з 11,6 тис. осіб у 2001 році до 19,5 тис. осіб у 2010 році. Відбулось скорочення учнів і студентів по відношенню до 2001 року на 0,8 тис. осіб. [5]

Зайняті економічною діяльністю за методикою Міжнародної організації праці - це частина економічно активного населення, особи обох статей віком 15-70 років, які виконують роботи за винагороду за наймом на умовах повного або неповного робочого часу, працюють індивідуально (самостійно) або в окремих громадян-роботодавців, на власному (сімейному) підприємстві, безоплатно працюючи члени домашнього господарства, зайняті в особистому підсобному сільському господарстві, а також тимчасово відсутні на роботі. В Україні з початку 2000 року кількість зайнятого населення збільшилась на 91,0 тис. осіб, або на 0,5 %. Чисельність зайнятих за останні п'ять років скоротилась на 2,2 % [5].

Безробітні за методикою Міжнародної організації праці - це частина економічно активного населення, особи обох статей віком 15-70 років (як зареєстровані, так і незареєстровані в державній службі зайнятості), які одночасно відповідають трьом умовам: не мають роботи (прибуткового заняття), шукають роботу або намагаються організувати власну справу, готові приступити до роботи протягом наступних

двох тижнів. До цієї категорії належать також особи, що навчаються за направленням служби зайнятості, знайшли роботу й чекають відповіді або готуються до неї приступити, але на цей момент ще не працюють. Відповідно до законодавства України безробітними визнаються працездатні громадяни працездатного віку, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, готові та здатні приступити до підходящої роботи. Безробітними визнаються також інваліди, які не досягли пенсійного віку, не працюють та зареєстровані як такі, що шукають роботу [2]. В Україні з початку 2000 року кількість безробітного населення знизилась на 870,2 тис. осіб, або на 5,6 %. За останні п'ять років чисельність безробітних зросла на 17,9 % [5].

Таким чином, урахувавши динаміку економічної діяльності населення України, можна зробити висновок, що ситуація у сфері зайнятості населення є динамічною. Одним із факторів впливу на чисельність населення як суб'єкта політики зайнятості й потребу в праці у населення є демографічна ситуація в країні (чисельність населення віком від 15 до 70 років за останні десять років скоротилась на 4,2 %).

Як суб'єкти політики зайнятості також виступають суб'єкти господарювання: використовують найману працю, у тому числі роботодавці [2; 1, с. 6], підприємства, організації (професійні спілки, асоціації (спілки) підприємців), установи; органи державної влади, управління та громадські об'єднання; Збройні Сили України, прикордонні, внутрішні та залізничні війська, органи державної безпеки і внутрішніх справ; загальноосвітні школи, середні спеціальні й вищі навчальні заклади, засоби масової інформації та інші), і не використовують найману працю (адвокати, приватні нотаріуси, приватні перевізники), або припинили її використання через припинення ведення господарської діяльності (рис. 3).

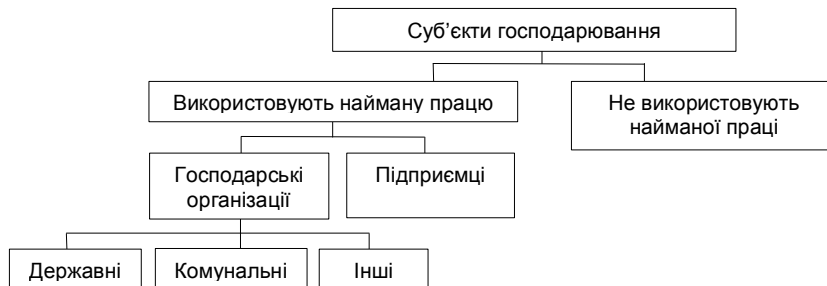

Рис. 3. Суб'єкти господарювання як суб'єкти політики зайнятості.

На сьогодні в Україні кількість суб'єктів господарювання, зареєстрованих у Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій, збільшилась по Україні на початок 2010 року по відношенню до 1997 року на 104,7 %, до 2001 року на 50,7 %, а по відношенню до 2006 року на 17,3 %. Незважаючи на зростання кількості суб'єктів господарювання, потреба в працівниках за останні десять років знизилась на 34,1 %, а за останні п'ять років на 62,5 %. Тенденція збільшення кількості суб'єктів господарювання не розповсюджується на якість діяльності цих суб'єктів. Загальний відсоток збиткових підприємств по відношенню до загальної кількості підприємств складає за 2009 рік 39,9 %, що на 2,2 % вище, ніж у 2000 році, та на 7,4 %, ніж у 2007 році. Збиткова

діяльність суб'єктів господарювання свідчить про кризову ситуацію в їхній фінансово-господарській діяльності, а відповідно й про неспроможність виконувати взяті зобов'язання як перед державою, партнерами, так і перед найманими працівниками. Таким чином, результати фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання впливають на їх потребу в найманих працівниках.

Активні об'єднання як суб'єкти політики зайнятості, у тому числі політичні, громадські, професійні, відіграють значну роль у формуванні й реалізації політики зайнятості. Саме такі активні об'єднання виступають не лише ініціаторами розробки напрямів реалізації політики зайнятості через укладання угод між об'єднаннями і владою, а також виконують фун-

кцію громадського контролю за реалізацією політики зайнятості. Від активної позиції таких об'єднань залежить визначення й висвітлення проблемних пи-

тань у сфері зайнятості населення, а також захист інтересів тих, чий інтереси вони представляють (робітників, роботодавців) (рис. 4).

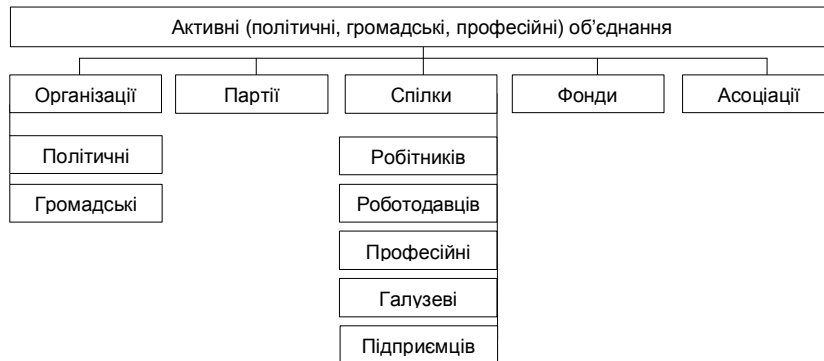

Рис. 4. Активні об'єднання як суб'єкти політики зайнятості.

Аналіз суб'єктів політики зайнятості дозволив підкреслити їхнє значення для подальшого дослідження й довів, що зростання кількості владних структур, кількості суб'єктів господарювання, у тому числі й збиткових, на тлі скорочення чисельності населення, у тому числі й економічно активного, з одного боку, ускладнює взаємодію між суб'єктами політики зайнятості, а з іншого - зводить усі зусилля вплинути на ситуацію у сфері зайнятості до мінімуму.

Об'єкт політики зайнятості - це завжди те, на що вона спрямована. Аналіз дефініцій поняття "політика зайнятості" показав, що політика зайнятості спрямована на стимулювання ефективної діяльності [7]; збалансування інтересів з приводу задоволення потреби в роботі [1, с. 6]. Ураховуючи, що в процесі

взаємодії між суб'єктами політики зайнятості виникають відносини ("громадські" [8, с. 34]; "суспільно-економічні" [9, с. 87]; "соціально-економічні" [10, с. 37]; "соціально-трудова" [11; 12, с. 11; 13, с. 136], "трудова" [14]), обумовлені їхніми потребами та інтересами, отже, відносини є об'єктом політики зайнятості, а як предмет політики зайнятості виступають причинно-наслідкові зв'язки між потребами та інтересами суб'єктів політики зайнятості в певних соціально-економічних умовах (суб'єкти політики зайнятості діють для задоволення потреб, виходячи зі своїх економічних інтересів у певних умовах зайнятості / безробіття).

Узагальнена схема всіх існуючих зв'язків суб'єктів політики зайнятості показана на рис. 5.

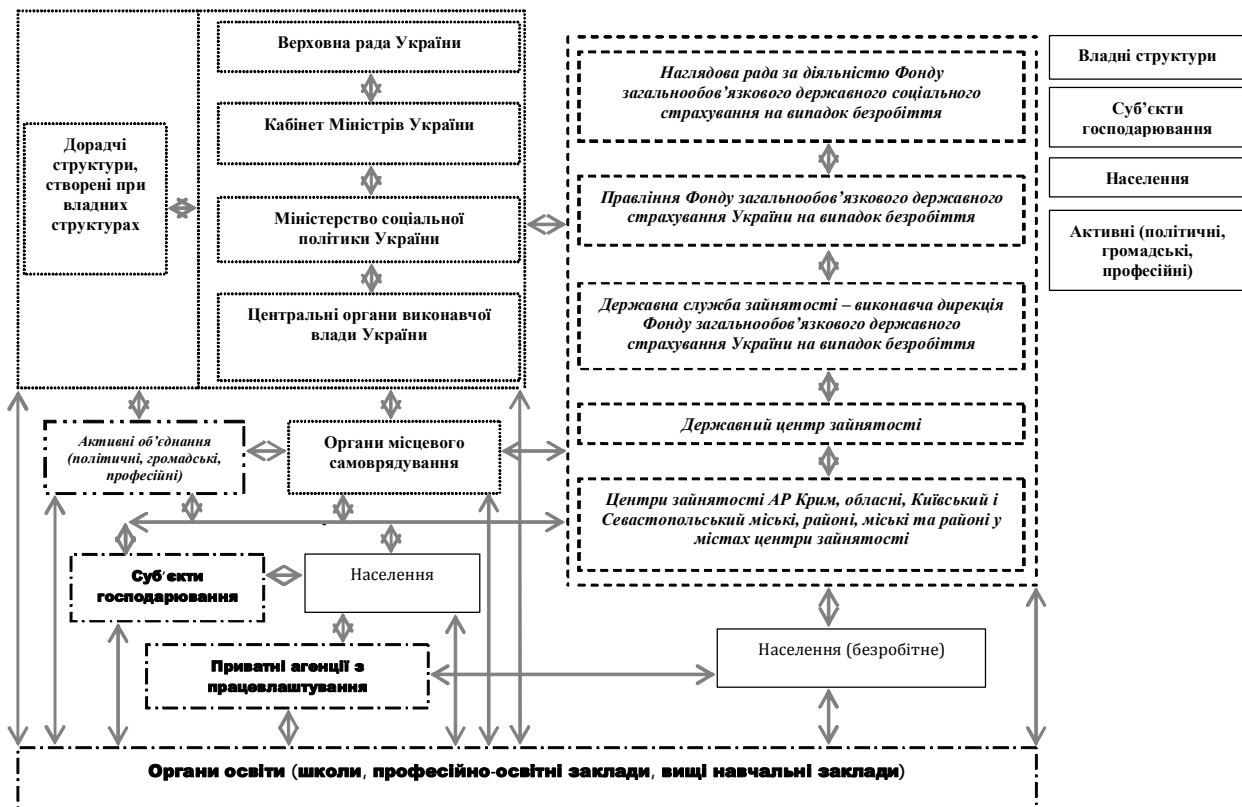

Рис. 5. Взаємодія суб'єктів політики зайнятості.

Збільшення кількості суб'єктів політики зайнятості, відповідальних за реалізацію основних напрямів політики зайнятості, приводить до збільшення документообігу, неузгодженості дій та ускладнень із проведенням належного контролю.

Висновки

Владні структури, населення, суб'єкти господарювання та суб'єкти "третього сектора" є окремими суб'єктами політики зайнятості, а всезагальним суб'єктом політики зайнятості виступає суспільство. Відносини між суб'єктами політики зайнятості обумовлені їхніми потребами. Наявність потреб спонукає до діяльності, спрямованість якої визначає інтерес.

Аналіз суб'єкт-об'єктного поля політики зайнятості показав, що через розробку основних напрямів її реалізації на державному рівні збільшується кількість задіяних у цьому процесі суб'єктів. Взаємодія між ними порушується через відсутність належних взаємозв'язків між усіма суб'єктами політики зайнятості, що спричиняє складнощі при здійсненні контролю результатів реалізації основних напрямів і не забезпечує дієвості прийнятих заходів. Ураховуючи необхідність пристосування політики зайнятості до регіональних особливостей, а також необхідність активізації населення на місцях, підтримання ініціатив місцевої влади щодо розвитку територій, отримані результати аналізу кількості суб'єктів політики зайнятості в подальшому повинні скласти основу при прийнятті управлінських рішень щодо оптимізації кола суб'єктів, задіяних у реалізації основних напрямів політики зайнятості. При цьому передбачається проведення децентралізації розробки основних напрямів реалізації політики зайнятості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Политика в сфере занятости во имя социальной справедливости и справедливой глобализации. Доклад VI о периодически обсуждаемых вопросах по проблемам занятости, 2010 год Международная конференция труда, 99-я сессия 2010 г. Международное бюро труда. - Женева, 2010. - С. 185.

2. Закон України "Про зайнятість": від 01.03.1991 р., № 803-XII // ВВР України. - 1991. - № 14. - С. 171 (зі змін і допов.).

3. Пашинина Е. И. Стратификационное пространство занятости в контексте формирования среднего класса : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. соц. наук : спец. 22.00.04 / Е. И. Пашинина. - Саратов, 2007. - 18 с.

4. Риндзак О. Т. Мотиваційні механізми активізації політики зайнятості в Україні (на прикладі Львівської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.09.01 / О. Т. Риндзак. - Львів, 2003. - 19 с.

5. Економічна активність населення у 2010 році : експрес-випуск № 68 від 24.03.2011 р. / Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Склад економічно неактивного населення у 2000-2010 рр. / Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.

7. Бондарь М. Политика занятости в республике Беларусь в контексте некоторых тенденций на мировом рынке труда / М. Бондарь // Белорусский журнал международного права и международных отношений. - 2003. - № 3. - С. 93-97.

8. Котляр А. Э. О понятии рынка труда / А. Э. Котляр // Вопросы экономики. - 1998. - № 1. - С. 34.

9. Воловская Н. М. Экономика и социология труда / Н. М. Воловская. - М. ; Новосибирск : ИНФРА-М : Сиб. соглашение, 2001. - 203 с.

10. Краснов Ю. Методологічні основи відтворювального механізму зайнятості населення / Ю. Краснов // Україна: аспекти праці. - 2008. - № 4. - С. 37.

11. Хома А. М. Інституційний механізм регулювання соціально-трудова відносин / А. М. Хома [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Rpzn/2009_2/09hamstv.pdf.

12. Мельник С. В. Механізм регулювання соціально-трудова сфери України / С. В. Мельник. - К. : Вид-во "Соціформ", 2009. - 768 с.

13. Шаульська Л. В. Соціально-трудова відносини як чинник розвитку трудового потенціалу : [Удосконалення соціально-трудова відносин в Україні] / Л. В. Шаульська // Актуальні проблеми економіки. - 2005. - № 6. - С. 136-143.

14. Жуков В. І. Трудова відносини на ринку праці в Україні / В. І. Жуков [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Rpzn/2009_2/09gvirpu.pdf.

O. Volosatykh

FEATURES INTERACTION OF SUBJECTS POLICY EMPLOYMENT IN UKRAINE

This publication discusses the features of interaction subject's employment policies and their impact on the formation and implementation of this policy in Ukraine. The basic problem, provided recommendations for improving the efficiency of interaction between actors in employment policy during its implementation.

Key words: employment policy, subject, object interaction.

© О. Волосатих

Надійшла до редакції 17.10.2011